

OSJEĆAJI I ŽIVOTNA PITANJA LJUDI U RATOM ZAHVAĆENOJ HRVATSKOJ

Mogućnosti crkvenog djelovanja.¹

Pero Aračić

"U svijetu leptira - moje srce.

U svijetu zla - ja".²

Uvod

Budući da je osnovni pastoralni princip vjernost Bogu i vjernost čovjeku, dužnost nam je čuti čovjeka u svim njegovim situacijama i osluški-vati Boga i vidjeti što nam je i kako činiti.

Osjećaji i pitanja ljudi u ratom zahvaćenoj Hrvatskoj izazovna su i bremenita i Bogu i čovjeku. Pred tim se pitanjima ne smije zatvarati ni oči, ni uši, jer bi to bilo ravno izdaji svih načela i sadržaja vjere.

Gledajući iz naše hrvatske perspektive tema ovih studijskih dana u Grazu vrlo je pogodna, jer upravo na takva pitanja tražimo odgovor. A to je često teško. Kako na primjer, pomoći petogodišnjoj djevojčici koja na pitanje "Gdje je tvoj tata?", odgovara: "Moj tata spava s anđelima".³ Otac joj je poginuo, majka Srpkinja ju je ostavila i otišla u Srbiju. Skrb oko nje preuzeo je djed.

To je samo jedan događaj, a ima ih na tisuće, koji iznosi svu težinu i veliku odgovornost, posebice pastoralnih djelatnika u religioznoj izgradnji mladih i odraslih.

Ovo izlaganje ima tri dijela:

1. Kratki opis činjenica s podacima

2. Osjećaji, dileme i pitanja

3. Moguće perspektive

1 Ovo je skraćeno predavanje održano u Grazu na sveaustrijskim studijskim danima pod naslovom "*Alles ist möglich. Das Lebensgefühl des modernen Menschen als Herausforderung für die religiöse Erwachsenenbildung*", Graz 27-29.10.1993.

2 Nana, djevojčica, 12. god., u: Kušec, Mladen: *Ubili su mi kuću*, Zagreb, 1991, str. 9.

3 Tomaš, Stjepan: *Moj tata spava s anđelima*, Zagreb, 1992, str. 47

1. *Kratki opis činjenica s podacima*

(1) *Agresija Srbije na Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu*

Dopustite da i ovdje ponovim poznatu činjenicu, koju u posljednje vrijeme političari u svojoj nemoći kao da žele zaboraviti ili zataškati, a ta je: Srbija je pomoću onda postojeće snažne jugoslavenske savezne vojske, u kojoj su većina vodećeg kadra upravo Srbi, silom htjela zaustaviti procese demokratizacije i pomoću te iste vojske ostvariti san o "Velikoj Srbiji" koju su zacrtali prije stotinjak godina a koju u novije vrijeme, od 1986, zastupa i potiče Srpska akademija nauka preko tzv. "Memoranduma". Tako započinje rat sa Slovenijom, zatim s Hrvatskom te Bosnom i Hercegovinom. Svugdje se manipulativno koristi pojam "ugroženosti Srba" i tako u njih unosi nemir i potrebu za bježanjem, odnosno za obranom. Time se opravdava intervencija tadašnje službene i zajedničke vojske i osvajaju teritoriji: Kratko: Srbija je agresor!⁴

(2) *Koliko je ubijenih i nestalih?*⁵

U Hrvatskoj je službeno utvrđeno 6.689 poginulih. Od tih su 171 dijete i 2.273 civilne osobe. Tom broju treba pridružiti nestale, za koje se većinu misli da su ubijeni: 11.925 i 416 djece. Tako vjerojatni broj ubijenih inosi 18.614. Od toga je ubijeno 587 djece.

Odmah se može konstatirati da je to rat protiv civila i to najviše starih, žena, i djece, jer su upravo trećina poginulih civilni, a od civila skoro petina djece.

(3) *Zarobljenici u logorima*

Još uvijek se vjeruje da u srpskim logorima postoji zarobljenika koji obavljaju najteže poslove ili na prvim linijama kopaju vojne rovove. Statistički je razmijenjeno i oslobođeno iz tih logora 6.473 osobe, a prema podacima Hrvatskog crvenog križa pronađeno je još 5.031 osoba, od kojih je još preko 2.000 u srpskim logorima i nije još oslobođeno. Što su sve prošli u logorima i kako su izgledali nakon gladovanja, maltretiranja, silovanja, može se čitati u njihovim svjedočenjima.⁶

4 Treba također zapaziti i nacističku ideju Srbije: Svi Srbi u jednoj državi, pred kojom, na žalost, svijet popušta, što može biti katastrofalno i za neka druga vremena.

5 Svi podaci koje navodim u prvom dijelu izlaganja su iz *Državnog ureda za žrtve rata* u Zagrebu i vrijede do 24. 8. 1993.

6 Usp. *Stotinu svjedočanstava*, Zagreb 1993.

(4) Djeca koja su siročad i traumatizirana

Vidjeli smo da je 587 djece ubijeno. No, mnoga su djeca ostala bez jednog roditelja, ponajviše bez oca, a i bez majke. Bez jednog roditelja ostalo je 4.056 djece, a bez oba roditelja 44.

Mnoga su djeca svjedoci događaja za koje psiholozi kažu da ih neće moći nikada zaboraviti. "Onda je došao jedan čovjek i obavijestio nas da moramo bježati, jer su četnici probili obruč i ušli u selo. Vani su nas čekali kamioni u koje smo ušli glavom bez obzira i krenuli. Želja u tom trenutku bila je pogledati još jednom svoju kuću koju više nikad neću vidjeti. I onda užas.

Kamion je brzo prošao, ali sam uspjela vidjeti: granata je pala na moju kuću i razorila je. Svugdje se mogla vidjeti samo prašina i crni oblak dima. Ali najednom sam se okrenula i ugledala jedno dijete, mrtvo dijete ispred moje kuće. Bio je to mali Mario, sin moga susjeda, koji se borio, a žena ne znam gdje mu je bila. Dijete je ležalo u lokvi krvi i zaista ne znam kako ću to zaboraviti - to mjesto gdje je dijete ležalo u krvi?"⁷

Evo još jednog zapisa: "Jedan čovjek je bio sasvim krvav i točno se sjećam njegovog ukočenog pogleda, otvorenih usta. Bila je još neka žena. O Bože, pola žene..."⁸

Norveški stručnjak **Magne Raundalen**, koji je istraživao ratne traume djece u Ugandi, Mozambiku, Iraku i među prognanicima u Hrvatskoj, ovako opisuje svoje dojmove: "Ratna trauma znači napetost i tjeskobu povezanu s teškim iskustvima. Najteže su žrtve rata koje sam ikada sreo djeca Vukovara, Osijeka i Bosne i Hercegovine. Oni su vidjeli smrt, nosili leševe, osjetili njihov smrad, gledali silovanje majke, klanje oca. To je sve spremljeno u njihovo sjećanje i - tu vrijeme ne pomaže".⁹

(5) Ranjeni i genocid djece

Ukupno je ranjenih 23.300 od kojih su 7.182 civila. Među njima je čak 712 djece, od kojih su 43 s trajnim posljedicama. I ovdje treba zapaziti da je trećina civila ranjeno, a od civila su djeca čak 10%, što se s pravom može nazvati genocid protiv djece.¹⁰

(6) Prognanici i izbjeglice

Pojam prognanici ("displaced persons") prema međunarodnoj terminologiji odnosi se na one koji su morali otići iz nekih dijelova vlastite države

⁷ Zbornik, *Djeca u ratu i poslije rata*, str. 154.

⁸ Isto, str. 154.

⁹ Cit. u: Šeparović. *Djeca u ratu - genocid i ratni zločini protiv djece*, u Zbornik: *Djeca u ratu i poslije rata*, str. 13.

¹⁰ Usp. Šeparović, u: Zbornik, *Djeca u ratu i poslije rata*, str. 11.

ali su ostali unutar nje u drugim dijelovima. Takvih je u Hrvatskoj 246.056 osoba, od toga 88.628 djece. Vrhunac broja prognanika je bio u veljači 1992.: 325.806.

Pojam izbjeglica ("refugees") također se ovdje uzima u uobičajenom smislu a odnosi se na one koji su otišli izvan vlastite države. Iz Bosne te Srbije prema Hrvatskoj najveći broj izbjeglica dogodio se u prosincu 1992. 438.432. Među izbjeglicama, pogotovo iz Bosne, najviše su zastupljene žene i stari, a čak 155.353 djece.

Ovdje je potreban mali komentar. Vidljivo je da se u godinu i pol dana u Hrvatskoj odjednom našlo preko 700.000 osoba, što u odnosu na stanovništvo Hrvatske znači oko 15%. To bi isto značilo kao da se odjednom npr. u SAD pojavi 33, u Njemačkoj 12, u Francuskoj 7 ili Engleskoj 8 milijuna izbjeglica.¹¹

(7) Razaranja sakralnih i humanitarnih objekata

Specifičnost ovog rata jest i u tome da u prvom redu uništava sakralne objekte kao što su crkve, kapelice i groblja. Čak su srušene ili vrlo oštećene 563 crkve (od kojih 23 pravoslavne, 3 evangeličke, 3 reformirane, 4 sinagoge, 6 baptističkih, a svih ostalih 524 su katoličke).

Zatim, slijede odgojno-obrazovne ustanove (dječji vrtići, osnovne i srednje škole te fakulteti) od 3.668 uništeno je ili znatno oštećeno 551.

Slijede i zdravstvene ustanove (bolnice i ambulante te starački domovi); od 236 njih je 31 uništeno ili jako oštećeno.

Svi dobro znamo da su te ustanove zaštićene međunarodnim konvencijama.

Moglo bi se reći da se želi pogoditi ljude u srž onoga što im je sveto, što im znači trajanje, što im je važno - humano. Neki to zovu i kulturocidom i etnocidom.

(8) 3.600.000 nomada i beskućnika u srcu Europe

Svi su naši podaci djelomični, jer se iz dana u dan mijenjaju. Ipak oni govore da je 3.600.000 ljudi ostalo bez krova nad glavom, bez svog ognjišta. Samo u Bosni i Hercegovini takvih je 2.600.000, a ostalih 1.000.000 ljudi odnosi se na one u Hrvatskoj te one koji su otišli u Srbiju, Makedoniju ili Crnu Goru.

Danas se u srcu Europe dogodilo ono što više nitko nije očekivao: 3.600.000 ljudi postali su nomadi, beskućnici, poniženi silovanjem, etničkim čišćenjem, masakriranjem i to u vremenu ujedinjavanja Euroe, u vremenu

¹¹ Ajduković, Dean: *Psihosocijalne okolnosti progonstva i izbjeglištva*, u: Isti (prir.): *Psihološke dimenzije progonstva*, Zagreb 1993, str. 13.

sporazuma iz Maastrichta, u vremenu kada mnoge međunarodne udruge ističu ljudska prava i čovjekovo dostojanstvo. To se dogodilo u srcu našeg starog kontinenta na kojem se to, nažalost, ponavlja nakon nekoliko desetljeća.

2. Osjećaji, dileme i pitanja

Svima nam je jasno da je teško registrirati, verbalizirati i nabrojiti ono što je kroz ovo vrijeme u ljudima nastalo i što nose sa sobom. Na temelju istraživanja i pisanih izričaja djece, mladih i odraslih pokušat ćemo osjetiti što nose i sebi.

(1) *Prognanici i izbjeglice napuštaju dom: stanje njihovog duba*

Dom i zavičaj napuštaju se samo u krajnjoj nuždi kad se treba spašavati goli život. Ovaj rat je već poznat kao onaj gdje agresor ne poštuje nikakve međunarodne norme i pravila ratovanja. Nastaje monstruozi pojam "etničko čišćenje", tako da su civili primorani donositi sudbinske odluke o napuštanju zavičaja i doma. Sve to u njima proizvodi *stresnu situaciju*.

Unutarnje stanje prognanih označeno je osjećajem straha koji nose od onoga što su pretrpjeli, straha pred onim što ih još može snaći, straha pred budućnošću. Tu se kod gotovo svih nalazi osjećaj *neizvjesnosti*: što će se zbiti i gdje će se, zapravo, ukorijeniti. Poneki upadaju u stanje koje se može nazvati *otupjelost*.

Srdžba na sve i na svakoga najčešći je znak po kojem prepoznamo žrtve rata, a usmjerena je prema drugim ljudima, prema cijelom moćnom svijetu, prema nosiocima vlasti i prema samom sebi.

Temeljno zbivanje u osobi prognanika i izbjeglice jest gubitak *povjerenja* u ljude, jer su se odjednom na njih oružjem digli susjedi, radnici s istog posla, čak i vlastiti muž u mješovitom braku. Tu je gubitak *povjerenja u međunarodni poredak*, vrijednosti toliko naglašavane europske solidarnosti, europskog doma...

Također je vrlo ozbiljan osjećaj i gubitak vjerovanja u *pravednost*. Većina ljudi vjeruje da je moguće imati pravedno društvo. Ovdje su narušena temeljna ljudska prava na dom, mir, život te dostojanstvo i to na bestijalan način. Svijet, pak, sve to gleda nemoćan, a kojiput i s cinizmom¹²

(2) *Traume mješovitih brakova*

Ovo svjedočenje koje slijedi nije jedino. Dogodilo se upravo ono nevjerovatno. Evo ga: "Ta činjenica da sam izgubila vrlo blisku osobu, tijekom rata.. Ta osoba nije umrla, ali ona više za mene ne postoji, jer ne želim da znam za nju, jer me izdala, jer je ona moj najveći neprijatelj; jer me napustila;

¹² Usp. Ajduković, Dean, u: Isti, str. 17-18.

jer mi uništava djetinjstvo, prijatelje, rodni grad, sve što mi je najljepše, sve do čega mi je najviše stalo u životu; jer me izdala i jer me ostavila; ostavila me prepuštenu samu sebi... Jer je taj stranac, taj izdajica kojeg posljednji put nazivam imenom - tata"¹³

Suvišan je svaki komentar. Djevojka, istina, želi sve to što prije zaboraviti ali dodaje da bi taj "zaborav (bio) kao zakrpa na rupi srca, koja će uvijek biti kao sjenka koja me progoni".¹⁴

Prisjetimo se i petogodišnje djevojčice iz uvoda, odlaska njene majke i pogibije oca.

(3) Djeca pitaju i traže rješenje

Postoje mnogi tekstovi i izričaji gdje su djeca iznijela svoje osjećaje i pitanja. Radi ilustracije navodimo samo nekoliko, iako takvih tekstova ima obilje.

"Velika je patnja hrvatskog naroda. Koliko je samo nanoseno bola i suza našim majkama kojima je rat oduzeo sinove. Teško je i nama koji sve to vidimo i čujemo, koji smo ostali također bez svojih najmilijih, bez svojih domova. Bože, vidiš li? Ranjena je i teško napaćena naša domovina. Volio bih da možeš učiniti čudo, da preko noći nestane boli i patnje, straha i nemira, da se osuše suze na obrazima mnogih majki. Zašto nedužni pate?... Zašto nam to čine?"¹⁵

Ovdje se nazire temeljni problem - "šutnja" i "nemoć" Boga. Naravno, tu je aktualno i vječno pitanje stradanja i patnje nevinih.

"U 5 sati ujutro bacili su granate na crkvu i oštetili su crkvu i zvona i fratar je izletio iz crkve i pogodila ga je granata u glavu i poginuo je i više nema ništa".¹⁶

Ponovimo: I više ništa nema.

"Ne znam kome bi više trebalo pomoći - meni ili onim fanaticima? Ovaj rat je meni proširio putove koji vode u život. Želim postići bar dio onoga što nisu uspjeli oni koje sam gledala kako umiru".¹⁷

Ovdje se naslućuje čudna odlučnost da život mora uspjeti. Žrtve onih koji su svoj život darovali postaju obveza onih koji su ostali.

"Sa smjehom sam ranjena i sa smijehom želim proživjeti ostatak života."¹⁸

13 Marković, D., *Patnja i transfer stvaralačkog oblikovanja riječi učenika II. gimnazije Osijek*, u: *Djeca u ratu*, str. 155.

14 Ondje, 155.

15 Danijel, 13. g., u: *Duga mog djetinjstva*, str. 114.

16 Dječak iz Lišana Ostrovičkih, 10 g., u: Kušec, Mladen: *Ubili su mi kuću*, str. 15

17 *Djeca u ratu i poslije rata*, str. 155.

18 *Ondje*, str. 155.

Djeca žele sačuvati osobnu motivaciju i neporaženo dostojanstvo ne dopuštajući da zlo uspije u svojim namjerama, a te su upravo uništiti radost življenja.

(4) Europa, mir i novi svjetski poredak u našim razmišljanjima i osjećajima

Europa je zanimljiv kontinent. Tu su nastali i nacizam i komunizam. Tu se ipak probija put prave i zrele demokracije. Sloboda i jednakost, te solidarnost vrijednosti su koje se nastoji ugraditi u europske temelje.

Europa je dala poticaj i procesima demokratizacije na našim balkanskim područjima. To je bilo jako dobro. Oduševljenju nikad kraja i cijela Srednja i Istočna Europa oslobodili su se zatvora komunizma.

Ipak, Europa nije izgradila mehanizme u slučaju nasilnog sprečavanja procesa oslobođenja. Štoviše, kad su počele vojne operacije, Europa pokazuje čudnu nesamostalnost, nejedinstvo u političkim procjenama i nesposobnost donošenja djelotvornih odluka. To je opće priznata procjena o politici Europe prema događanju na Balkanu.

Na samom početku demokratskih promjena međunarodni su pregovarači učinili opasan presedan i djelo nepravde prema svim nesrpskim narodima bivše Jugoslavije. O čemu se radi? U samom početku, kad su napadnuti Slovenija i Hrvatska, vlasti su u Sloveniji i Hrvatskoj morale predati sve zajedničko oružje raspadnute federacije napadaču tj. Srbima. Istodobno i Sloveniji i Hrvatskoj uveden je embargo na naoružavanje za samoobranu! Oni dakle, koji su donijeli takve odluke i proizveli ove posljedice, suodgovorni su pred Europom, svijetom, poviješću i Bogom. Mogli su sve spriječiti, ali im je neki drugi interes bio važniji.

Možete zamisliti kakvo je to bilo iznenađenje za ljude koji su desetljećima bili pod čizmom komunizma, kad su vidjeli da i Europa i svijet zapravo deklarativno stoje na strani demokracije, na strani oslobođenja, a kao da sve to služi nekim drugim ciljevima, a ne stvarno pojedincu i tim malim narodima. Te osjećaje razočarenja naši će ljudi dugo nositi.¹⁹

Kod nas je socijalizam-komunizam umro i srušio se kao kuća od karata. Krov nam se sručio na glavu. Nitko nije mislio kako pripremiti kuću vlastite zemlje na taj događaj i ono što slijedi iza. Nismo spremni ni sposobni sami formirati novu kuću.

Teolozi nas upozoravaju da je kuća kapitalizma loše i krivo sazdana te da se nove demokracije, i ova u Hrvatskoj, ne bi trebale ustrojiti jednostavno, slijepo i nekritički na kapitalizam.²⁰

¹⁹ Srećom ima nekoliko zemalja i velikih osoba u Europi, koji djelomično spašavaju image Europe, npr. Alois Mock, Austrija kao zemlja...

²⁰ Usp. Sabol, Josip: *Kapitalizam, dub kapitalizma i individualna sloboda*, u: Glas koncila 17. 10.1993, str. 5

Čovjek i narodi srednjih i istočnih europskih zemalja, trebaju jasnoću i pomoć kako u toj kući kapitalizma živjeti da život bude dostojan čovjeka. Mi očekujemo od kršćana zapada primjer kako pravo i pravedno živjeti u tzv. "tržišnoj ekonomiji".

Kršćani zapada nam trebaju pokazivati, svjedočiti i pomagati kako sačuvati i izgrađivati kršćanski identitet, koji stil života živjeti i s kojima vrijednostima treba prožimati novo društvo u "kapitalizmu".

Naše društvo, nakon pada velike utopije socijalizma, nema projekta za budućnost,²¹ a čini se da ni Europa nije stabilna u "svom projektu", te je upitno koliko je, nakon svega što se desilo, uvjerljiva.

Vrlo često vidimo da "veliki" u Europi vode politiku svojih interesa i to prvenstveno onih egoističnih ekonomskih i onih iz perspektiva nekih povijesnih povezanosti, a ne pravednosti i ljudskih prava.

Istina, postoji humanitarni aspekt Europe. On je veličanstven. Ali, kojiput kao da samo produžava agoniju smrti koja je rezultat propusta ili namjera političara. Ili, kako se zna reći: "Umrijeti praznog ili punog želuca, ima li razlike?" I posve je razumljivo razmišljanje koje kaže: "Sva je ta pomoć unutar "velike" politike korištena samo kao sjajna humana zavjesa za umirenje savjesti moralno osjetljivijih ljudi, da se ne bi pročitali skriveni planovi po kojima iznova moćni parceliraju ovaj dio Europe prema svom interesu, a ne prema davno, općeprihvaćenim načelima. Čovjek i pojedini narod njima mnogo ne znače".²²

Da je bilo drugačije, vjerojatno bi se Europa u cjelini drugačije ponašala. Zato se s pravom pita isti pisac:

"Gdje su glas i snaga otpora, gdje pobuna ljudske savjesti? Zar se mirimo da svijet vode i o sudbini zloupotrijebljenih naroda i nemoćnih ljudi odlučuju samo bezosjećajni i cinični trgovci narodnim i ljudskim patnjama, njihovim dostojanstvom i pravima?"²³

I još teža pitanja:

"Koliko se ljudi širom Europe, kojima ni detalji ovog rata više nisu nepoznati, osjećaju suodgovornima? Mislim prije svega na vjernike svih europskih Crkava i vjerskih zajednica, na udruge, skupine i pokrete, na intelektualce i jake osobnosti. Zar ne bi mogli učiniti jači pritisak na svoje vlade?"²⁴

Mi, vjernici, ne možemo biti mirni u duhu ako samo molimo za mir, već moramo razvijati odlučnu akciju da se suprotstavimo cinizmu velikih sila. Nešto vrlo opasno se zbiva: pravda, istina, opća ljudska solidarnost sa

21 Usp. Rejchert, Miloš, *Croire L'Europe*, u: Pretres diocesains, octobre 1993, str. 399-404.

22 Šagi, Bono Zvonimir, *Mir i novi sujetski poredak*, u: Kana 7-8 (258)1993, str.5-7, ovo 5.

23 Ondje, str. 5.

24 Ondje, str. 5.

siromašnima, potlačenima, manje razvijenima i slabim narodima igra sve sporedniju ulogu."Humanitarna se djelatnost uvlači u račune međunarodne politike kao opravdanje propusta i dobivanje na vremenu da se lakše postigne neki, pa i neopravdan cilj".²⁵

(5) *Pitanja mržnje, osvete i zaborava*

Provedena su različita istraživanja o motivima mržnje i osvete, odnosno treba li i može li se sve to zaboraviti?

Evo nekih izjava:

"Ne mogu mrziti, vjernik sam. Zbog ljubavi ne mogu mrziti. Ne bih rekla mrziti, već ljutiti se. Mrziti je ružna riječ. Mržnja se uči kao i ljubav. Nada, ipak ćemo se vratiti".²⁶

"Bilo bi tužno, jadno i sramotno oprostiti takva zlodjela na pragu 21. stoljeća. Moj život je primjer ljudskih patnji. Ne patnji kakve muče tinejdžere, već patnji koje je učinila "ljudska ruka".²⁷

"Trebalo reći istinu djetetu kad pita gdje mu je tata i kad će se vratiti. Mora znati tko ruši gradove i sela." (Gordana)

"I da hoćemo, ne bismo mogli zaboraviti". (Vesna)

"Želio bih da im se ništa ne zaboravi, da se u vlastitoj krvi guše". (Boris)

"Mislim još gore. Još uvijek sam za osvetu."

"Mi ćemo morati živjeti s istim onima koji su pucali na nas... prouzročili tolike patnje i boli, mržnju; i zar da mi to zaboravimo? Nikad. Naročito oni koji su ostali bez svojih najbližih". (Kristina).

"Ne treba zaboraviti mrtve, osakaćene i one koji su ostali bez svojih domova". (Alan)

Ovo su izjave 14. godišnjaka i od njih 31 svi su rekli da ne treba zaboraviti. A na upit o tome da li treba pisati "pjesme osvete" jedan je učenik napisao da ne bi trebalo pisati pjesmu osvete.²⁸ Očito su osjećaji izmiješani

²⁵ Ondje, str. 6. Zanimljivo je da je s muslimanima solidaran muslimanski svijet, s pravoslavcima solidaran je pravoslavni svijet i u političkom i ekonomskom smislu. S katolicima kao da nije nitko solidaran i izgleda da su prepušteni milosti i nemilosti masona u europskoj politici. Zapazite da se gotovo nijedna Biskupska konferencija u Europi ne može pohvaliti ozbiljnom akcijom ili pritiskom na politiku i javno mnijenje. Kao da povijest nije učiteljica života od koje se može naučiti i vidjeti da su islamski i pravoslavni prostori pomicali upravo silom, odnosno etničkim protjerivanjem.

²⁶ *Djeca u ratu i poslije rata*, str. 147

²⁷ Ondje, str. 212.

²⁸ Usp. Lukić, Marija, *Odgoj za mir i nenasilje*, u: *Djeca u ratu i poslije rata*, str. 212. U židovskom Talmudu stoji: "Sjećanje je tajna izbjavljenja". "Zločini nad tisućama mučki ubijenih civila, djece, žena i staraca, tisuće spaljenih kuća, stotine crkava... sve je to djelo povampirene srpske masovne paranoje. Ti se zločini ne smiju zaboraviti. Oni se moraju pamtit i da se ne bi nikad i nigdje više ponovili, kao što se pamte zločini nacista da se ne bi ponovili. Oni su se ipak, nažalost, ponovili, jer je svijet u tom slučaju zatajio, ostao bespomoćan promatrač krvava kazališta "Velike Srbije" (Rebić, Adalbert, u: *Stotinu svjedočanstava*, str. 11.)

i vjerojatno ovise o težini i neposrednosti doživljaja u spomenute djece. **Ipak** je zanimljivo vidjeti da vjerski element ima utjecaj u sređivanju unutarnjeg svijeta i postavljanju vlastitog ponašanja.

(6) *Nova opterećenja za ekumenizam s pravoslavnima*

Dijalog, susreti, prije svega kršćana, duboko su evandeoski i nešto bez čega nema suživota ili ostvarenja barem nekog približavanja i vjerskog jedinstva. Ovdje spominjem samo neke pojave ovih mjeseci da se pokuša registrirati moguće osjećaje prognanih. Što mislite da na TV gledate kako u vašem rodnom selu, koje su okupirali agresori, stoji velikodostojnik sestrinske Pravoslavne Crkve i blagoslivlje temelje nove pravoslavne crkve ili drugi objekt, govoreći: "Ovo je srpska zemlja". Upravo se to dogodilo više puta u okupiranim dijelovima Hrvatske gdje su dolazili velikodostojnici Srpske Pravoslavne Crkve i kao takovi proglašavali ta područja srpskom zemljom.

U Dalju, gdje je izvršen prvi masakr policajaca i civila, a preostali nesrpski stanovnici protjerani, ustanovljuje se sjedište nove eparhije za Slavoniju, tj. na osvojenom području.²⁹

Ili dok svijet proglašava Radovana Karadžića ratnim zločincem i pokreće u SAD sud protiv njega, sestrinska Grčka Pravoslavna Crkva tog istog ratnog zločinca proglašava "Vitezom Reda Sv. Dionizija od Zante" i to za "svoje akcije u korist mira".³⁰ Od 5. do 12. kolovoza 1993. ekumenski patrijarh Bartolomej posjećuje Srpsku Pravoslavnu Crkvu optuživši više puta Vatikan i katolike nečuvenim rječnikom.³¹

Kad gledamo spomenute događaje iz mješovitih brakova, koje naravno nije moguće istražiti u svim detaljima, te ove postupke crkvenih dostojanstvenika pravoslavne Crkve, onda nam sve to govori o nekim mitovima nacije koji su, izgleda, jači i od vjere i od etike.

Ovo iznosimo s osjećajem negodovanja ne zato što bismo bili protiv dijaloga i ekumenizma, nego da se situacija pokuša cjelovite sagledavati.

Iz svega se mogu doživjeti brojni osjećaji i pitanja. Pitanja su upućena Bogu: Gdje si? Zašto sve ovo dopuštaš? Zašto djeca i nevini pate? Ako postoji dobar Bog, zašto dopušta zlo? Odakle to i toliko zlo koje uništava ljudsko dostojanstvo mučenjem, silovanjem, poniženjima? Zašto, i gdje si Bože?

svjedočanstava, str. 11.)

29 Usp. Bogović Mile., *Crkva i rat u Hrvatskoj*, u: Riječki teološki časopis, 1(1993), str. 127-138, ovo 137.

30 Vjesnik, 28.8. 1993. str. 28. Naši su biskupi i u vremenu ove agresije išli na ekumenske susrete i pozivali da se pravoslavni svećenici i biskupi vrate u Hrvatsku, jer ih uostalom nitko nije ni otjerao. I državne vlasti im garantiraju sigurnost. Nažalost, odviše su zaigrali kolo politike da bi se iz njega lako isključili, pogotovo kad osjećaju da bi daljnim sudjelovanjem u igri mogli ostvariti snove "Velike Srbije".

31 Usp. Kustić, Živko: *Novo srednjovjekovlje na srpski i grčki način*, u: Glas koncila, 24.10.1993. str. 3.

Isto tako su tu pitanja upućena ljudima i narodima posebice u Europi: Koja je to etika i moral u vanjskoj politici? Što vam je važno i sveto: tržište i profit ili čovjek, ljudi, starci, djeca? Što je to za vas ljudsko dostojanstvo? Gdje je vaš glas i akcija za obranu dostojanstva čovjeka i cijelih naroda, vaših susjeda?

Mogla bi se nizati pitanja koja u sebi kriju osjećaje zaprepaštenja da se to moglo dogoditi što se dogodilo i još događa, osjećaje razočarenja, nepovjerenja, straha, apatije, dezorijentacije u vrijednosnom svijetu.

Kako graditi dobre i pozitivne osjećaje prema tzv. "europskom domu" i onima koji ga već sebično grade?

3. Moguće perspektive

Teško je biti dovoljno kreativan i pronicljiv i iznositi ideje za velike forume. Ipak se usuđujem iznijeti nekoliko misli i to u dva smjera:

a) Što trebamo svi zajedno činiti?

b) Što mi trebamo žurno činiti na svome području?

a) Što trebamo zajednički činiti svi?

(1) Ustvrdili smo da mnoge i velike međunarodne humanitarne institucije jednim okom gledaju kako o političkoj situaciji gledaju njihovi moćnici i tako su njima podložne i o njima ovisne. Stoga je žurno potrebno, i to na prvom mjestu, imati i **druge moralne institucije**, koje su doista neovisne o bilo čijoj političkoj moći, institucije kojima ljudi priznaju moralni autoritet.

(2) Crkve, odnosno sve vjerske zajednice, trebale bi imati daleko veću ulogu ne samo u sferi apela i gajenja duhovnosti mira, nego i u **zadaći oblikovanja mirotvorne javnosti i poduzimanje mirotvornih akcija**.³²

(3) Nadalje, potrebno je ljude čuvati od **stvarne i širene laži** putem snažnih sredstava komuniciranja kojima nije do stvarne istine već podrške političkim interesima onih kojima pripdaju. Iskustvo o tome toliko očito svjedoči.

(4) Potrebno je **stvoriti strukture** mira kroz koje bi mirotvorci imali utjecaj na politiku u vlastitoj zemlji i u međunarodnim okvirima. Bez takvih strukturalnih utjecaja vjerski mirotvorni pokreti i pokušaji ne postižu učinke.

(5) Iskustva pokazuju da se moraju zbiti bitni pomaci u organiziranju civiliziranih demokratskih snaga svjetskog (i europskog) poretka i osigurati

³² "Stvar svjetskog mira, iako je neodvojiva od mira što ga po daru ljubavi prema svakom čovjeku Bog sam uspostavlja u srcu je osoba, ipak zahtijeva da svi u sebi pomireni stupe u akciju" (Šagi, Bono Zvonimir, *Mir i novi svjetski poredak*, u Kana, 7-8, 1993, str.6).

mir i pravednost, zaštitu od ludila pojedinca i grupa. Tu će biti potrebno dostići moralni autoritet, ali i žurnu djelotvornu primjenu represije, kad to ureba. Zato svijet treba antiratno organizirati.³³

(b) Što mi trebamo žurno činiti na svome području?

(1) *Vraćati povjerenje u ljude*

Na pitanje: Što smatraš najbitnijim za svoj budući život?, djeca su odgovorila ovako:

- (1) vjerovati u sebe i vlastite snage (61%)
- (2) vjerovati u Boga i dobrotu (25%)
- (3) vjerovati u ljude (3,5%)
- (4) vratiti se kući i da nikad više ne bude rata (10,5%).³⁴

Iz rezultata je vidljivo da vjera u vlastite snage, Boga i dobrotu dostiže 86% odgovora što je putokaz za određeno pastoralno djelovanje i to vrlo optimistično.

Ipak ne treba zanemariti činjenicu da nas čeka ozbiljan zahvat na području vraćanja povjerenja u ljude. To povjerenje je ozbiljno uzdrmano, što pokazuju odgovori gdje ono ima vrijednost svega u 3,5% kod upitanika.

I u istraživanju "povjerenja u ljude" kod prognanica također je vrlo poljuljano i nalazi se na niskom mjestu ljestvice.³⁵

(2) Njegovati čistu savjest

Ako je istina što reče **Magne Raundalen** da je "sve spremljeno u njihovo sjećanje i - tu vrijeme ne pomaže", onda nastaje pitanje kako djeci, mladima i odraslima pomoći da žive s tim teretom ratnih doživljaja, kako sve to obraditi, da se ne bi nešto slično ponovilo u drugom povijesnom trenutku?

³³ "Rat je zbog suvremenih tehnoloških mogućnosti i ratnih sredstava postao po sebi nemoralan. Više ne vrijede nikakva moralna opravdanja za bilo kakvo otpočinjanje rata. Zato se svijet mora antiratno organizirati. Svatko tko započinje rat mora bez odgađanja biti osuđen od svjetskog javnog mišljenja i svim sredstvima zaustavljen. Zbog ljudskog grijeha uvijek će biti potrebna represija. Mora zato postojati neka svjetska snaga, neosporan autoritet koji bi imao pravo, dužnost i moć intervencije i pravedne kazne u slučaju agresije. U tome bi se morao postići spontani konsensus svijeta" (Šagi, Ondje, str. 7)
Jer, opravdano kaže akademik dr. Dušan Bilandžić: "... I narodi mogu poludjeti. Imate dokaz za to u Nijemcima... taj veliki njemački narod je u jednom trenutku poludio jer je dopustio da ga svlada jedna fiks-ideja. Slično se sada događa sa Srbima" (Nedjeljna Dalmacija, 26.05.1993, str. 34).

³⁴ Ivanek, Ana, *Istraživanje u rukopisu*, str. 28.

³⁵ Čorkalo, Dinka-Karmenov, Željka: *Perspektive suživota: očekivanja glede povratka i etnički stavovi prognanika*, u: Ajduković, D. (prir.): *Psihološke dimenzije progona*, str. 128.

Istraživanja među prognancima o njihovim očekivanjima i mogućnostima povratka, suživota s drugim, došlo se do još jednog vrlo zanimljivog rezultata. Naime, između mnogih vrednota, najčešće je odabirana "imati čistu savjest" kao najvažnija.³⁶ To se može razumjeti u smjeru uvjerenja da Hrvatska vodi obrambeni rat, da svijet priznaje to pravo i da oni koji se bore čine to opravdano. S druge strane, tu se, vjerojatno, krije i osuda tako prljavog rata koji vodi srpski agresor, koji nema ne samo čiste, nego nikakve savjesti i norme. I, konačno, krije se tu uvjerenje o potrebi unutarnjeg mira sa samim sobom kao garancijom da se ne ponovi nešto slično.

(3) Biti Crkva za ovo vrijeme i situaciju

U svako vrijeme Crkva mora znati čitati njegove znakove i osjetiti svoje zadaće. Kad se postavlja pitanje zadaća Crkve u našoj situaciji, onda bih na prvo mjesto stavio *dijakoniju* koja služi ne poznavajući nikakve ograde vremena ili politike.

Jedan od aspekata dijakonije govori da je Crkva ta koja **sluša** (Hörende Kirche) poklanjajući pojedinom čovjeku vrijeme i nastojeći ga čuti i razumjeti. Zatim bih htio naglasiti dimenziju **solidarnosti**, tj. Crkva koja supati i suosjeća noseći patnju, koja hoda zajedno s prognanicima, beskućnicima.

Zasigurno je važno djelovanje u vidu **upitanosti**. Trebamo biti Crkva koja se pita i verbalizira pitanja tražeći odgovor, odnosno jasno i glasno govori da uzroke nekih zbivanja i sama ne razumije, ali da ima povjerenja u Božje vodstvo.

Posebni zadaci su formiranje pastoralna **udovica i djece koja su bez obitelji ili u krnjoj obitelji**.

Isto tako naša Crkva treba svjesno i organizirano pratiti osobe u procesima **žalovanja**. Njenoj skrbi ne smiju izmaknuti toliki **tjelesno oštećeni** u ratu.

(4) Što mi trenutačno činimo i kako?

Kako se vidi iz citirane literature upriličena su brojna istraživanja ponajviše među školskom djecom, zatim među prognanicima. Isto tako održano je mnogo stručnih studijskih skupova. Nastojimo vidjeti gdje su ljudi u svojim razmišljanjima, očekivanjima, tjeskobama i traumama i na koja pitanja treba tražiti odgovore i s kojima treba učiti živjeti.³⁷

Crkva je, usudio bih se reći, jednostavno prisutna i solidarna supatnica svog naroda. Sva se naša Crkva pretvorila u Caritas. Kršćansku solidarnost s

³⁶ Usp. Čorkalo-Karmenov, u: Ajduković, str. 128-129.

³⁷ Ovjde želim spomenuti da u istraživanjima društvenog karaktera nema religiozne problematike, a nijedan se pastoralni sociolog nije još time pozabavio. To bi bilo vrlo potrebno za određeno pastoralno usmjerenje.

prognanima i izbjeglicama pokazivali su gotovo svi stanovnici Hrvatske na jedan zadivljujući način.

U karitativnom djelovanju nastojimo ljude ne pretvoriti u prosjake, već spasiti njihovo dostojanstvo. Zato se razvijaju akcije prijateljstva, kumstva (Patenschaft) na liniji obitelj-obiitelj, župna zajednica-župna zajednica.

Moramo sada vrednovati činjenicu da se u nas masovno sačuvala pojedinačna ispovijed. Po tom sakramentu Crkva unosi mir u pojedinca, potičući spremnost opraštanja svima koji čine zlo.

Umjesto zaključka

Umjsto pokušaja neke sinteze, radije uzimam riječi jednog dvanaestogodišnjeg dječaka, gdje je izrečena jednostavna vjera i želio bih da one budu baklja naznake za budućnost:

"Ne mogu mi ništa jer sam dijete mira i ljubavi. Više od svega želio sam mir, molio Boga da rata ne bude i da se mogu slobodno igrati s drugom djecom. Molio sam Boga da školsko zvono opet zazvoni, iako školu baš ne volim. Poručujem im: Ne možete mi ništa, ni puškama, ni bombama, ni granatama. Ja sam za ljubav i mir što pobjeđuje sve ratove na svijetu."³⁸

38 Marko, 12. god., u: *Duga moga djetinjstva*, str. 97.

Literatura:

1. Ajduković, Dean (prir.): *Psihološke dimenzije progonstva*, "Alinea", Zagreb 1993.
2. Zbornik: *Duga moga djetinjstva*, izd. Zavod za školstvo, Ministarstva prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske, Zagreb 1992.
3. Zbornik: *Djeca u ratu i poslije rata*. Zbornik referata sa savjetovanja, Osijek, 25. i 26. 02. 1993.
4. Zbornik: *Stotinu svjedočanstava*. Potresni iskazi hrvatskih prognanika i logoraša. Zagreb 1993.
5. Bogović, Mile: *Crkva i rat u Hrvatskoj*, u: Riječki teološki časopis, 1(1993) 127-138.
6. Šagi, Bono Zvonimir: *Mir i novi svjetski poredak*, u: Kana, 7-8(1883) 5-7
7. Kušec, Mladen: *Ubili su mi kuću*, Mladost, Zagreb 1991.
8. Puljić, Nikola: *Strah me mama*, Mladost, Zagreb 1992.
9. Tomaš, Stjepan: *Moj tata spava s anđelima*, Mladost, Zagreb 1992.
10. Sabol, Josip. *Kapitalizam, duh kapitalizma i individualna sloboda*, u: Glas koncila, 17.10.1993, 5.
11. A. V.: *Genocide. Ethnic cleansing in northwestern Bosnia*, izd. Hrvatski informativni centar, Zagreb 1993.
12. Čović, Bože (izd.): *Roots of Serbian aggression*, izd. Centar za strane jezike, Zagreb, 1993.
13. Zalar, Đuro, *Neuanfang mit Hindernissen*. Die katholische Kirche in Kroatien. u: Herder-Korespondenz, 9(1993), 477-481.

*GEFÜHLE UND LEBENSFRAGEN DER MENSCHEN IN DEN
ERFAßTEN KROATIEN*

□ **Zusammenfassung**

Der Krieg gegen Kroatien und Bosnien und Herzegowina hat bis zu 250.000 Menschenleben gekostet. In Kroatien sind 524 katholische Kirchen, 31 Schulen, viele Kindergärten und Altenheime zerstört.

Unter den Gefallenen sind es mehr als ein Drittel Zivilisten unter welchen sogar ein Fünftel von Kindern. Genau 587 sind es getötete Kinder.

Die Zahl der Vertriebenen und Flüchtlinge in Kroatien und in Bosnien und Herzegowina geht auf 700.000, was 15% der gesamten kroatischen Bevölkerung ausmacht.

Dieser Krieg ist durch grausamste Ereignisse bezeichnet, wie z.B. ethnische Säuberungen, massenhafte Vergewaltigungen der gefangenen Frauen unter welchen sogar junge Mädchen und Kinder. Es wurden auch KZs errichtet.

Jemand hat diesen Krieg als "Satanischen Krieg" genannt, weil in ihm alles was jedem Menschen heilig ist (Kirchen, Friedhöfe, unschuldiges Leben der Kinder und Zivilisten), oder was als human gilt (Krankenhäuser, Kindergärten, Altenheime), sogar was die Volkskultur betrifft (Gedenkmäler, Kulturgüter) zerstört wurde.

Die Fragen nach Gut und Böse, nach Leid der Unschuldigen, die Frage nach Gott, der all das zuläßt sind an der Tagesliste. Unzählig sind die Fragen nach Moralverantwortung der Europa - und der Weltpolitik.

Die Kirche muß eine hörende, eine solidarische Kirche sein, die die tiefsten Bedrängnisse und materielles Elend mitträgt.

Durch viele Tagungen und Besinnungstage mit den Themen über Barmherzigkeit, Vergebung, Frieden und Zusammenleben bemüht sich die Kirche in ihrem Pastoralwirken die Notleidenden seelisch zu heilen, um mit ihnen mitzugehen, um ihr Leid mittragen zu können.